



Den frygtelige historie om læsemester Arnfasts leversprængning - eller Hvornår er Roskilde Katedralskole startet?

GORM BRUUN HANSEN

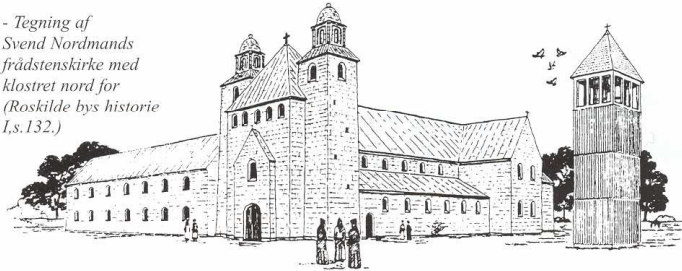
Gravskænderiet

Absalons forgænger som biskop i Roskilde, Asser, døde i 1158, og 3 gejstlige ved domkirken, domprovst Herman, landprovst Isak og læsemester Arnfast, fandt ud af, at de til Assers afsjælede legeme kunne genbruge en meget smuk grav, hvori biskop Vilhelm (ca. 1060-1073) var begravet

»De gravede derfor jorden væk, helt ned til bunden, og dér fandt de biskoppens kåbe fuldstændigt velbevaret blandt de mørnede knogler. Da knoglerne blev taget op, bredte der sig uden synlig anledning en kraftig duft – som fra en hellig salvekilde nåede den de omkringstående med en sådan styrke at ingen kunne være i tvivl om at den mand hvis støv var gennemtrængt af så forunderlig sød en jordisk duft, havde fået sin plads i himlen. Lugten holdt sig så hårdnakket på hænderne af dem der havde rørt hans knogler, at de i hele tre dage ikke kunne komme af med den, hvor meget de end badede og vaskede sig. Alligevel behandlede de ikke hans jordiske levninger med den behørig ærbødighed, for de fik dem stuvet sammen helt nede i enden af gravmælet.«

Det måtte gå galt. Som straf for deres helligbrøde blev domprovst Herman under

- Tegning af Svend Nordmands frådstenskirke med klostret nord for (Roskilde bys historie I, s. 132.)



et møde med Absalon og andre angrebet af helvedesild i næsen, som netop havde indåndet den guddommelige duft. Han mistede talens brug, og ilden bredte sig, indtil han døde efter 3 dage.

»Og Arnfasts endeligt blev ikke blidere: han ville behandle sig selv for mathed og kraftløshed, men tog ved et uheld en lægedrik der gjorde ham syg og ikke rask. Det endte med at hans lever sprængtes og han kastede den op i småstykker. Lægen samlede dem op i en skål, hvor ærkebiskopen fik dem at se, da han var så venlig at komme på sygebesøg. Mens Absalon var til stede, erklærede den syge, at disse lidelser havde han for at have krænkert Vilhelms støv. Dette var straffen, sagde han,

for at have set stort på biskoppens ordre. Derpå skænkede han sig selv og al sin ejendom til kirken, og efter 3 måneders sygeleje udåndede han, i fuldkommen anger.«

Den sidste af de 3, landprovst Isak, forsøgte at undgå sin straf ved at give store gaver til kirken og leve et ekstra fromt liv, men han fik alligevel »en lungelidelse, der sled ham op igennem lang tids sygdom.«

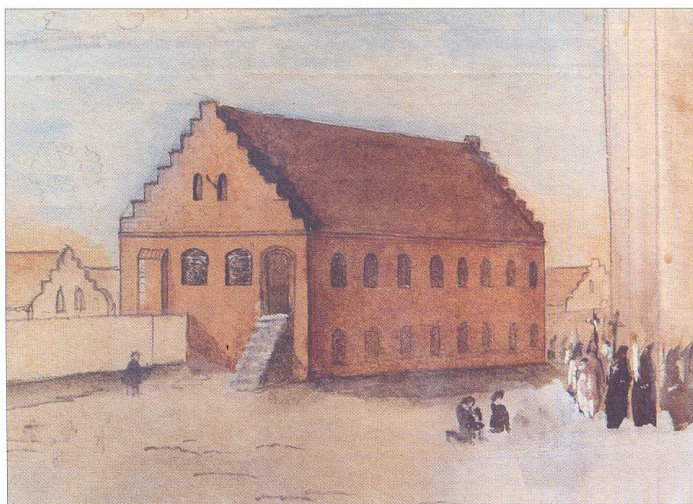
Det er jo en meget opbyggelig og moralsk historie.

Vi læser den hos Saxo Grammaticus i hans værk »Danernes bedrifter« i 11. bog, kapitel 12, afsnit 3-4. Han skrev på latin den første store Danmarkshistorie i årene omkring 1200. Det er et europæisk storværk og samtidig et værk, der har bidraget mærkbart til danskernes selvforståelse og mytologi. Vi finder her bl.a. historierne om Dan og Skjold, Roar og Helge, Thyra og Gorm, Absalon og Valdemar.

Liget der blev flyttet 3 gange

Bisp Vilhelm er en af Saxos helte, som gjorde mange store og fromme gerninger. Bl.a. påbegyndte han byggeriet af den tredje domkirke på stedet. Men hans efterfølger Svend Nordmand fuldførte den og var ved at tage æren for bygningsværket. Derfor – og fordi han lod Vilhelms gravmæle fjerne og hans ben flytte for at få plads til prædikestolen – styrtede den halvferdige kirke sammen, men mirakuløst omkom ingen mennesker. Således gik det, som en drøm havde varslet.

Ind i dette billede passer den først fortalte historie som fod i hose. Det var almindeligt, at lig tilhørende helgener eller personer, som burde/skulle helgenkåres, duftede vel



Jacob Kornerups fantasigengivelse af en middelalderlig gejstlig procession mellem domkirken og katedralskolen. Malet i 1880'erne.

selv mange år efter begravelsen – det var netop et bevis på helligheden. Her i Norden kender vi det også fra Olaf den Hellige.

Vilhelms lig har måske været udsat for endnu en flytning: De 4 store korpiller bag højalteret og dronning Margrethes sarkofag har hver et kalkmaleri af en af kirkens stiftere eller velgørere: Harald Blåtand, Svend Estridsen, dronning Margrethe, gift med kong Niels, samt biskop Vilhelm, og en indskrift om, at her ligger de begravet. I de 3 af pillerne er der indmuret en æske, knoglegemme, med knoglerne af en person, som hvad angår køn og alder godt kunne passe med indskriften. Der er ingen knogler i Harald Blåtands pille! Gravene må være indrettet, da man var nået til højkoret i den nuværende, den 4., domkirke ca. 1200-1225. Det besynderlige er så, at i Vilhelms benemme ligger der tydeligvis 2 personer, mænd døde i en alder af 50-70 år. Dette passer jo fint med Saxos historie om biskop Assers lig, der blev lagt oven i de sammenstuede ben fra Vilhelm. Er det virkelig en bekræftelse på Saxos gyserhistorie? Skulle det være Vilhelms knogler, er disse åbenbart blevet flyttet rundt hele 3 gange i løbet af ca. 150 år – og dog blev han ikke helgen! Om man nu accepterer disse historier eller ej – det får være.

Katedralskolens start

Lad os vende tilbage til Arnfast med den sprængte lever.

Han kaldes læsemester (egentlig: den som udover skolens tjeneste). Det er det ældste kendte vidnesbyrd om undervisning i Roskilde. Saxo har skrevet historien omkring år 1200, og som sagt skulle begivenheden have fundet sted ved Assers begravelse i 1158.

På det tidspunkt har der altså været en eller anden form for organiseret undervisning i Roskilde. Kan vi mon sige mere om denne undervisning? Kun ud fra paralleller til andre steder i det kristne Europa og ud fra fornuftsovervejelser!

Kristendommen var kommet til Danmark i løbet af Vikingetiden, og i hvert fald med Harald Blåtands dåb og overgang til kristendommen engang i 960'erne må et religionsskifte være sat ind. Et ydre vidnesbyrd herom er opførelsen af de mange sognekirker, måske op mod 2000 frem til år 1200 – en kraftpræstation. Landet blev ind delt i sogne omkring kirkerne. De havde allesammen brug for en præst, domkirkerne endda for et større antal til de mange gøremål. Selv om en almindelig præst nok ikke har haft brug for en lang universitetsuddannelse, så har han dog skullet kunne læse og skrive latin, have en teologisk ballast samt kunnet udføre de forskellige liturgier, som præger den katolske kirke.

Den førnævnte Svend Nordmand kan udmærket illustrere den mangelfulde uddannelse. Saxo fortæller om ham, at han som ung præst blev gjort til grin af sine kolleger, der midt under højmessens lod ham læse en latinsk tekst med en pinlig fejl op, så han fremstod som et uvidende fjols. Kongen skændte på skælmene og sendte Svend



- Kalkmaleriet af Vilhelm på korpillen. Billedet er først malet i det 16. Århundrede.

udenlands til de bedste universiteter med betalt uddannelse. Bedre har uddannelsen i Roskilde åbenbart ikke været!

Behovet for uddannelse må være opstået allerede i begyndelsen af 1000-tallet. De allerførste missionærer og biskopper er sikkert kommet udefra, England, Tyskland m.m. Men så snart et bispesæde var oprettet, en domkirke bygget og en biskop indsat, må man være begyndt på at uddanne landets egne unge mænd. Det har måske været en form for mesterlære ved domkirken. Hertil var knyttet mange gejstlige, som kunne være lærere. Der var også brug for kordrenge til de mange processioner og gudstjenester, samt for korkvikarer, som kunne træde i stedet for de faste gejstlige. Således blev de unge disciple gradvist indført i det kirkelige arbejde og fik samtidigt en passende undervisning.

Bispedet i Roskilde er oprettet omkring 1020, og efter denne tolkning kan den ældste

katedralskoleundervisning dateres tilbage til 1020'erne. Tilsvarende ved vi, at bispesæderne i Slesvig og Ribe går tilbage til 940'erne, medens Århus, Odense og Lund er nogenlunde samtidige med Roskilde.

Forfatterne til de forskellige bøger om katedralskolernes historie nærmest kappes om at gøre deres latinskole til den ældste i Danmark, men mon ikke starten overalt netop er som her beskrevet, en del af bispesædets daglige arbejde.

Positiv viden om skolen i Roskilde får vi derimod først i 1253, da erkebiskop Jacob Erlandsen udformede et testamente. Heri gav han Helligåndshuset så store midler, at det kunne flytte ind i centrum tæt ved domkirken, dér hvor rådhuset ligger i dag. Blandt meget andet bestemtes det så, at dette Helligåndshus skal give underhold til 12 disciple, at disse skal have ro til studierne, at de skal til eksamen efter ét år, men også at de skal forpligtes til at bistå ved gudstjenesterne. Ærkebiskoppen testamenterede også en del bøger til deres studier, som bl.a. omfattede grammatik, skrivning, læsning og sang. Uforskammede og umoralske disciple skal selvfølgelig miste understøttelsen og smides ud, medens der også bliver midler til at støtte særligt værdige disciple til 2 års studier ved et udenlandsk universitet.

Dette testamente vidner om et etableret undervisningssystem i Roskilde i 1253, og om et understøttelsessystem, som varede ved op i 1800 tallet!

Men hvor blev disciplene så undervist? Det er der fra de ældste tider ingen viden om, hverken ud fra arkæologiske fund eller skriftlige kilder. Måske i de bygninger, der alligevel var der: domkirken selv med dens mange sidekapeller, bispegården øst herfor eller klostret nordfor og i de forskellige kannikers embedsboliger.

Senere, sandsynligvis i samme århundrede som Jacob Erlandsens gavebrev, opførtes en selvstændig skolebygning umiddelbart vest for kirken, bygget sammen med muren rundt om kirkegården og kirken. Denne bygning fungerede så som skolebygning frem til 1842, i lange perioder også som bolig for rektor og lærere. Efter indvielsen af den nuværende hovedbygning syd for domkirken blev den middelalderlige latinskole revet ned til grunden, men den er arkæologisk undersøgt.

P.S.: Ovenstående citater er hentet i en ny oversættelse til dansk af Saxos storværk »Danernes bedrifter« udgivet 2000, Det er den klassiske filolog Peter Zeeberg, der har foretaget denne længe ventede og fremragende oversættelse. Det er vigtigt, at disse klassikere til stadighed findes i en videnskabelig, vederhæftig og samtidig læselig oversættelse.